

A második rész a két kisállam tanácsai kialakulásának és fejlődésének folyamatát mutatja be a szerző egyéni kutatásai segítségével. Noha a Navarrai Királyság politikai döntéshozó szerveinek intézménytörténete nem ismeretlen a korszak kutatói számára, Harai Dénes számos új elemmel egészíti ki e téma sokrétűen gazdag összefoglalóját. A különféle titkos, állami, hadi és területi tanácsok bemutatása során megismerkedhetünk e konzíliumok működésének belső dinamikájával, összetételével és működésével. A szerző alapos kutatásokat végzett a fontos franciaországi központi könyvtárak és archívumok (Archives Nationales, Bibliothèque Nationale de France) mellett a téma kutatása szempontjából elsődleges jelentőségű vidéki levéltárakban is, különös tekintettel az Archives Départementales des Pyrénées-Atlantiques série B fondjaiban található gazdag forrásanyagra. A tanácsokat alkotó személyi állomány részletes elemzése minden bizonnyal kiváló segédeszközt nyújthat a téma iránt érdeklő francia történészek számára is. Az erdélyi fejedelmi tanácsok bemutatásával pedig elsősorban a magyar történettudomány eredményeinek franciaországi bemutatása szempontjából jelentős az összehasonlító módszer alkalmazása. A Bocskai István és Bethlen Gábor fejedelmi tanácsaira vonatkozó legfontosabb magyar szakirodalmat összefoglaló szintézisben mutatja be a munka ezen része. Trócsányi Zsolt, Horn Ildikó, Papp Klára, Szabó Péter mellett a szerző gyakran hivatkozik számos fiatal magyar kutató munkájára is. A navarrai és erdélyi tanácsok legfontosabb közös jellemzői közül az egyházi főemberek hiányát, azok sokszínű vallási összetételét, stabil személyi állományát és itineráns jellegét emelte ki.

A mű számunkra egyik legnagyobb eredménye abban rejlik, hogy igen pontos és lényegre törő terminológiát használ, amely példaértékű lehet más francia–magyar összehasonlító jellegű történeti munka számára is. A magyar tulajdonnevek helyesírása során a szerző következetesen a magyar keresztneveket használja, elkerülve annak a lehetőségét, hogy a felületes olvasó esetleg a magyar és francia történelmi személyeket összekeverje. A földrajzi neveket gyakran több nyelven is megkapja a francia olvasó, aki ezáltal nem téved el a mai viszonyokban sem. A kötet végén térképek, bibliográfia és pontos index található, amelyben a gondos szerző még arra is ügyelt, hogy a történelmi szereplők és földrajzi nevek rövid definícióját is megadja. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy Harai Dénes példás gondossággal összeállított francia–magyar összehasonlító történelmi elemzése kiváló eszköz lehet nemcsak a kora újkori kisállamok intézményei történetének és működésének bemutatására, hanem a magyar történelem külhoni megismertetésére és megszerettetésére is.

Tóth Ferenc

DÉNES HARAI

**GABRIEL BETHLEN. PRINCE DE TRANSYLVANIE
ET ROI ÉLU DE HONGRIE (1580–1629)**

(L'Harmattan, Paris, 2013. 368 o. ISBN 978-2753520653)

Örömteli esemény volt kézbe venni Harai Dénes legújabb kötetét, a vadonatúj francia nyelvű Bethlen Gábor biográfiát, amely a párizsi L'Harmattan kiadó új magyar történelmi sorozatának (*Histoire Hongroise*) első köteteként látott napvilágot. A munka megjelenésének jelentőségét fontos kiemelnünk, hiszen az átlagos francia olvasó nagyon keveset tud a magyar történelemről, és különösen keveset Erdély korábbi históriájáról, amelyről hallván még mindig leginkább a vérszomjas Drakula neve ugrik be a legtöbb franciának... A tudományos igényű kötet persze a műveltebb nagyközönség számára készült, elsősorban a tanárok és egyetemi hallgatók számára ajánlja a szerző a történelmi sorozat nyitódarabját. Bethlen Gáborról – Angyal Dávid részletesebb tanulmányát leszámítva – ezidáig nem rendelkezünk tudományos igényű francia nyelvű biográfiával. Ezt a hiányt pótolja elsősorban a kötet. Lineáris elbeszélő formában, logikus egységekre bontva, élvez-

zetes stílusban, de alapos jegyzetapparátussal ellátva mutatja be a kora újkori magyar történelem e nevezetes személyiségét. A francia olvasó számára közérthetően, a magyar történelmi szereplők nevét pontosan és francia keresztnévvel ellátva közli, és gyakran fűz magyarázatokat a különféle fogalmak, intézmények és a bonyolult erdélyi viszonyok jobb megértése érdekében.

A kötet bőségesen merít a korszak meghatározó forrásanyagából. A már kiadott és feldolgozott forrásokat pontos jelzetekkel ellátva és alapos francia fordításban használja, de nem mulasztja el a forráskritikai eszközök alkalmazását sem. Jó példa erre a Báthory Gábor fejedelem gyilkosságainak elfogatására és kivégzésére vonatkozó, egymásnak ellentmondó három forrás részletes bemutatása és elemzése (62–68. o.). A kötet egyik legfontosabb erénye néhány, magyar, illetve francia kutatók által korábban egyáltalán nem vagy csak nagyon ritkán használt francia forrás gyakori és találó módon való használata. Itt elsősorban Philippe de Harlay, konstantinápolyi francia követ levelezésére kell gondolnunk, amely a párizsi Bibliothèque Nationale de France kéziratárában található (a hivatkozott kéziratok jelzetei: BNF, Ms. Fr. 15584, 16145, 16149, 16150). A francia követ részletelesen beszámolt Bethlen török kapcsolatairól, és elsősorban a francia diplomácia szempontjaiból mutatta be az erdélyi és magyarországi eseményeket. Az ízes, archaikus nyelven közölt forrásrészletek nemcsak élvezetesebbé teszik az olvasást, hanem élményszerűségükkel a francia történelemhez is közelebb hozzák az olvasót. Bethlen kiváló diplomatáinak tevékenysége szintén érzékletesen jelenik meg a kötet lapjain, kihangsúlyozva a korszak jelentőségét a magyar külpolitika történetének szempontjából is. A nagyhatalmak között ügyesen egyensúlyozó, a katonai előnyöket lehetőleg mindig politikai tökévé kovácsoló és a saját hatalmának és erőforrásainak határait jól felismerő politikus nem véletlenül vált a magyar külpolitika egyik emblematikus személyiségévé. Bethlennek sikerült a rendelkezésére álló eszközöket jól összpontosítani, és a választott magyar királyi címet is elérő erdélyi fejedelmünk ügyesen használta ki az európai nagyhatalmi viszonyok változásait is.

A könyv szerkezete követi Bethlen Gábor életpályájának legfontosabb szakaszait és fordulópontjait. Az első részben annak lehetünk tanúi, hogy hogyan lett a fiatal erdélyi nemesből három fejedelem bizalmas tanácsadója, majd egyenesen a fejedelmi trón várományosa az 1580-tól 1613-ig tartó időszakban. A kötet második egysége azt a korszakot öleli fel (1613–1619), melynek során Bethlen megteremtette egy szilárd erdélyi fejedelmi hatalom alapjait, amelyek lehetővé tették az európai nagyhatalmi politikában való aktív részvételt. A következő rész Bethlen életének utolsó évtizedét mutatja be, amely életpályája zenitjének is tekinthető. Ebben a szerző hangsúlyosan jeleníti meg Bethlen választott magyar királyi titulását és azt, hogy ez a pozíció az ábrázolt életút tetőpontjának tekinthető. Igaz, Harai Dénes kiemeli azt a tény is, hogy e címet Bethlen tudatosan aduként használta a II. Habsburg Ferdinánddal folytatott tárgyalások során, és éppen ezért nem is koronáztatta meg magát. Az utolsó fontos tartalmi egység Bethlen Gábor uralkodásának örökségét veszi számba, elsősorban a gazdaságpolitika, a fejedelmi udvar és a műveltségi és vallási felekezeti viszonyok szempontjából.

A Bethlen Gábor életére vonatkozó legfontosabb magyar szakirodalmat összefoglaló szintézisben mutatja be a könyv. Angyal Dávid és Székfü Gyula mellett a szerző előszeretettel hivatkozik Nagy László, Horn Ildikó, Szabó Péter és számos fiatal magyar kutató munkájára is. Széleskörű magyar szakirodalmi és forrásanyagbeli tájékozottságát leleményesen ötvözi a francia történetírás modern irányzatainak módszereivel. A korszerű diplomáciatörténet és hadtörténet mellett kiemelt jelentőséget kapnak a munkában a hatalmi reprezentáció, az intézménytörténet és a művelődéstörténet legújabb kutatási eredményei. A szerző jómaga is úttörő jelentőségű doktori kutatásokat végzett az erdélyi fejedelmi tanács és a navarrai királyi tanács összehasonlító jellegű vizsgálata során.* Ezt egyrészt Bethlen fiatalkori fejedelmi tanácsosi pályafutásán (1602–1612) keresztül is megfigyelhetjük. Székely Mózes, Bocskai István és Báthory Gábor fejedelmek tanácsosaként nemcsak saját későbbi hatalmi felemelkedésének vált aktív formálójává, hanem jelentős tapasztalatot szerzett az uralkodása idején kialakított fejedelmi tanács ideális összetétele szempontjából is. Amint erre a szerző a későbbiekben is utal (74–78. o.), Bethlen nagyon ügyelt arra, hogy az erdélyi felekezeti és politikai viszonyokat jól tükröző, kompetens tanács álljon rendelkezésére kormányzati munkája során.

* *Dénes Harai*: Grands serviteurs de petits États. Les conseillers de Navarre et de Transylvanie (XVIe–XVIIe siècles). Rennes, 2012. Ismertetését lásd a 1181–1182. oldalon!

A könyv 31 fekete-fehér illusztrációt tartalmaz. A jelentősebb korabeli metszetek nemcsak szemgyönyörködtető jelleggel szerepelnek a kötetben, hanem a szerző részletes kommentárjaival a francia olvasó számára is könnyen érthetővé válik gyakran rejtett szimbolikus értelmű mondani-valójuk. Szintén fontos, hogy két térkép is helyet kapott a kötet végén: az egyik a korabeli Erdélyt, a másik Bethlen hadjáratait ábrázolja. Itt jegyezném meg, hogy a szerző következetesen a magyar nyelvű helységneveket használja, amelyeket a francia olvasó jobbára csak ezeken a történelmi térképeken tud azonosítani. A kötet végén található névmutatóban viszont már a legtöbb helynév több nyelven és jelenlegi földrajzi nevéen is megtalálható. Szintén fontos segítséget nyújt a magyar történelemben kevésbé jártas francia olvasónak a függelék utáni kronológiai összefoglaló, amelyben a magyar történelmi események mellett a legfontosabb európai jelentőségű dátumok (pl. a fehérhegyi csata) is helyet kapnak. A felhasznált szakirodalmat, illetve a témában jobban elmélyülni vágyók számára a fontosabb tájékoztató szakmunkákat alapos bibliográfiában foglalta össze a szerző. A könyv ügyesen egyesíti az élvezetes, könnyedebb és olvasmányosabb stílus a tudományos szakmunkák pedánsabb irásával. Egy-két elütéstől eltekintve a szöveg kifogástalan stilisztikai és nyelvi kvalitással, magas szinten ábrázolja nemzeti történelmünk egyik legfontosabb kora újkori személyiségét. Az új francia nyelvű magyar történelmi könyvsorozat Harai Dénes Bethlen Gábor életrajzával színvonalas, gazdag ismeretanyagot tartalmazó, értékes munkával indult útjának. Reméljük, a folytatás is hasonló lesz!

Tóth Ferenc

CZIRÁKI ZSUZSANNA

AUTONÓM KÖZÖSSÉG ÉS KÖZPONTI HATALOM Udvar, fejedelem és város viszonya a Bethlen-kori Brassóban

(*Udvartörténet kötetei. ELTE, Budapest, 2011. 268 o.*)

Cziráki Zsuzsanna egy eddig kevésbé kiaknázott forrástípust – brassói számadáskönyvek – dolgozott fel, amely jól illeszkedik az *Udvartörténet kötetei* című sorozat irányvonalába. Ebben jelentek meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem kora újkori Erdély kutató műhely –munkásságának volumenét tekintve talán nyugodtan nevezhető így – szerzőinek kötetei. Szabó Pétertől *Az Erdélyi Fejedelemség önképe* (Budapest, 2011.) és *Élet- és időszemlélet a kora újkori Magyarországon: városok és udvarok világa* (Budapest, 2011.), illetve Oborni Teréz tollából az *Udvar, állam és kormányzat a kora újkori Erdélyben: tanulmányok* (Budapest, 2011.) című munka. Emellett a jelen kötet a szerző munkásságát is jól tükrözi, hiszen korábbi tanulmányait (pl.: *Brassói és barcasági katonák Bethlen Gábor hadseregében. Belvedere Meridionale: a JGYTF történészhallgatóinak lapja*, 22. [2010] 3–4. sz. 88–99. o.) és 2012-ben Sahin-Tóth Péter Díjat nyert doktori disszertációját (*Senkinek pénzén vőtt rabjai nem voltunk sem nem vagyunk: Brassó és a fejedelmi hatalom viszonya a város fejedelmi szolgáltatásai tükrében, Bethlen Gábor uralkodása idején*. PhD-disszertáció, 2010. 364. o.) összegezte.

A 268 oldal terjedelmű monográfia igényes, szép külsővel, rendkívül gazdag melléklet-anyaggal jelent meg. Lábjegyzetei formailag egységesek, precízek, a névmutató szintén rendkívül pontos. Talán érdemes lett volna a *Mellékletek* fejezet elemeit részletezni a tartalomjegyzékben és oldal-számmal feltüntetni az adattáblák, irodalomjegyzék és személynévmutató helyét. Valamint a 132. oldalon szereplő táblázatot – mivel ez az egy szerepel a főszövegben – lehetett volna a mellékletek adatsoraihoz tenni. A formai-ortográfiai következetlenségek inkább a főszövegre jellemzőek: az évszámok és egyéb számok között hol hosszú, hol rövid kötőjelek szerepelnek, a lábjegyzetet jelölő indexált számok nagy része az általános gyakorlattól eltérően a központozás előtt található, a vonatkozó névmások használata néha következtelen, illetve különösen az összegzésben több szó egybeírva látszik.